NOI MĂRTURII DOCUMENTARE DESPRE CONTRIBUȚIA ROMÂNILOR DIN CRIȘANA LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

de

VIOREL FAUR

CORNEL GRAD

Cercetarea istoriografică a marcat împlinirea a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român prin elaborarea de noi lucrări consacrate memorabilelor evenimente din 1918[1], care proiectează lumini mai clare asupra unor aspecte ale acestora, punîndu-se — cu deplină justificare — accentul pe semnificația lor istorică majoră și locul pe care-l ocupă în devenirea poporului nostru. Asociindu-ne demersurilor științifice avînd ca obiect această problematică de importanță fundamentală, am considerat că publicarea unor documente *inedite* despre contribuția românilor din Crișana la actul istoric al unirii cu patria-mamă este nu numai utilă, ci și revelatoare sub raportul cunoașterii cît mai exacte a acțiunilor populației românești de aici, expusă tendințelor de deznaționalizare ale guvernanților statului dualist austro-ungar.

Editarea unor documente cu privire la împrejurările din Crișana în anii 1918—1919 a constituit una din preocupările cercetătorilor din Bihor și din alte părți ale țării. Ea a fost, credem, stimulată de manifestările aniversare, cînd efervescența specifică unor asemenea momente s-a răsfrînt pozitiv și asupra activității de investigare arhivistică și de tipărire a unor valoroase surse documentare. Astfel, în anul 1968 — cînd s-a înregistrat un evident progres în direcția reactualizării faptelor de excepție ale ctitorilor statului național unitar român — au fost scoase din anonimat și cîteva documente bihorene. Este vorba de 5 documente apărute în *Revista Arhivelor*[2], dintre care 2[3] au fost publicate și în anuarul

[1] Consemnăm, spre edificare, cartea lui Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, intitulată *De la statul geto-dac la statul român unitar* (Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 723 p.).

[2] Vezi *Din lupta poporului român pentru libertate și unitate națională*, în *Revista Arhivelor*, 1968, nr. 2, p. 208—210 (*nr. 29*), 210—212 (*nr. 30*), 214—216 (*nr. 33*), 222—226 (*nr. 40*) și 226—227 (*nr. 41*). De reținut și faptul că aici au fost reproduse (la p. 224—225) două fotografii (a casei dr. Aurel Lazăr din Oradea și a plăcii comemorative puse pe aceasta, la 1 decembrie 1934, în amintirea zilei de 12 octombrie 1918) și proclamația C.N.R. din Oradea și județul Bihor, dată la 27 noiembrie 1918 (la p. 231).

[3] Mai exact: doc. nr. 29 și 30 (*Revista Arhivelor*, 1968, nr. 2, p. 208—212).

https://biblioteca-digitala.ro

Lucrări științifice[4] din Oradea. De asemenea, a fost reprodus textul unei proclamații a Consiliului Național Român din Oradea și Bihor, inserat în paginile ziarului *Nagyvárad* (Oradea Mare) din 5 noiembrie 1918[5]. Prin urmare, în 1968 au fost tipărite 6 documente referitoare la evenimentele de la sfîrșitul anului 1918 în părțile crișene.

Continuînd aceste inițiative, Alexandru Porțeanu a publicat (ca *anexe* la o lucrare[6]) în *Crisia* din anul 1975[7] un număr de *21 documente* din aceeași categorie, aflate în Arhiva istorică centrală[8]. Tentativa de a cumula într-un volum izvoarele documentare de această factură aparține unui colectiv de la filiala din Oradea a Arhivelor Statului, care a publicat un veritabil *corpus* de documente[9], adunate — printr-un conjugat efort — din mai multe fonduri arhivistice (existente la București, Arad, Oradea etc.) și, într-o măsură mai restrînsă, din paginile presei timpului. Între cele 270 documente din acest volum (care se referă la perioada dintre 1 martie 1914—4 mai 1919) sînt incluse și 19 din cele editate[10] în deceniul precedent. Deci, majoritatea absolută o constituie documentele care vedeau pentru prima dată lumina tiparului. Este o realizare istoriografică de certă valoare științifică, prin intermediul căreia au fost restituite contemporanilor cele mai importante mărturii despre lupta și sacrificiile românilor crișeni pentru înfăptuirea dezideratului deplinei noastre unități statal-teritoriale.

Ulterior, au mai apărut 10 documente despre Societatea culturală „Dacia Traiană“ a studenților români din Oradea[11], care s-a creat în

---

[4] Teodor Pavel, *Documentele Conferinței de constituire a Consiliului Național Român din Oradea și Bihor (3 noiembrie 1918)*, în *Lucrări științifice*, Oradea, 1968, vol. 2, p. 372—379.

[5] Edit Dumitrașcu, *Aspecte din istoria făuririi unirii: 1918 la Oradea*, în *Semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România în Bihor (1918—1968)*, (Oradea, 1968), p. 84. Acest document a fost reeditat în volumul *1918. Bihorul în epopeea unirii. Documente* (Oradea, 1978, p. 140), fără să se menționeze că a fost publicat anterior. Este drept însă că se constată unele *diferențe* de text, dar care puteau fi semnalate de editori.

[6] Alexandru Porțeanu, *Lupta revoluționară a maselor populare din Bihor pentru unirea Transilvaniei cu România (Documente din arhiva Consiliului Național Român, 1918)*, în *Crisia*, 1975, p. 185—193.

[7] *Ibidem*, p. 195—243.

[8] Arhivele Statului București, Arhiva istorică centrală, *fond Consiliul Național Român din Oradea-Bihor*.

[9] Ioan Popovici, Veronica Covaci, Gh. Mudura, Iudita Călușer, Mihai Apan, Ana Ilea, Andrei Caciora, *1918. Bihorul în epopeea unirii. Documente*, Editura Comitetului de Cultură și Educație Socialistă al Județului Bihor și a Arhivelor Statului Bihor, Oradea, 1978, 475 p.

[10] Adică doc. nr. 29, 30, 39, 40, 41, 42, 45, 49, 54, 58, 59, 60, 68, 78, 83, 108, 109, 119 și 215.

[11] Viorel Faur, Ioan Popovici, *Societatea culturală „Dacia Traiana“ a studenților români din Bihor (1918—1919)*, în *Crisia*, 1980, p. 495—511.

https://biblioteca-digitala.ro

contextul acestor evenimente și și-a propus să militeze, cu toată energia, pentru consolidarea statului național unitar român. Recent[12], au fost scoase la iveală (din fondul M_1 al Arhivei Ministerului Apărării Naționale, Marele Stat Major) alte 11 documente[13], în cuprinsul cărora sînt prezentate, uneori amănunțit, stările de lucruri din părțile Crișanei la finele anului 1918 și începutul lui 1919, insistîndu-se asupra dramatismului situației, a dificultăților și sacrificiilor pe care a fost nevoită să le suporte populația din această străveche provincie românească, în dorința ei sinceră și invincibilă de a trăi împreună cu neamul căruia îi aparținea, între fruntariile firești ale statului național unitar român. Setului de documente menționat, provenit din același fond, îi adăugăm încă 16, pe care le publicăm din considerentul că, referindu-se la o problematică similară, conțin informații inedite, deci se constituie în noi argumente pentru a dezvălui adevăratele realități din Crișana în perioada amintită.

De remarcat că majoritatea documentelor în discuție (adică 11) sînt *copii* (autentificate) după *originalele* primite de Consiliul Național Român din Oradea și Bihor (C.N.R.), pe care acesta le-a transmis — fapt mai puțin cunoscut pînă acum — Marelui Cartier General al Armatei Române (Serviciul Informațiunilor, Biroul de Informațiuni) și Comandamentului trupelor române din Transilvania (Biroul de Informațiuni). Reiese, cu claritate, adevărul că organismul politic al românilor crişeni s-a aflat într-un contact permanent cu Marele Cartier General al Armatei Române, pe care l-a informat, în mod secret, despre împrejurările tragice prin care treceau localnicii, pentru ca să se acționeze cu mai multă promptitudine, din necesități obiective, la eliberarea populației românești de sub imperiul unei asemenea conjuncturi. Este evident, deci, că demersurile C.N.R. vizau aducerea la cunoștința Consiliului Dirigent, a factorilor externi implicați în evenimente, dar și a conducerii armatei române, a situației extraordinare pe care erau obligați să o suporte, fie și temporar, românii crişeni. Drept consecință a acțiunilor multiple desfășurate de C.N.R. — pe de o parte, de apărare, încurajare şi stimulare la luptă pentru concretizarea hotărîrilor istorice de la Alba Iulia, pe de altă parte, de avizare a unor organisme cu rol decisiv în anularea unor stări de lucruri cu caracter excepțional, ilustrate prin inimaginabile acte de terorism — ne-au rămas aceste documente de o semnificație aparte, prin intermediul cărora avem posibilitatea de a cunoaște o realitate locală complexă, neabordată îndeajuns de convingător de cercetarea istorică.

---

[12] Cornel Grad, ***Rapoarte şi memorii privind activitatea consiliilor şi gărzilor naționale române din comitatele Sătmar, Sălaj, Bihor şi Arad (decembrie 1918—martie 1919)***, în *Acta Musei Porolisensis*, V, 1981, p. 507—555.

[13] *Ibidem*, p. 530—546. Este vorba de doc. 12—22.

https://biblioteca-digitala.ro

Documentele sînt semnate de locuitorii satului Bulz (nr. 2), președinții Consiliilor naționale române din Vașcău (nr. 4) și Aleșd (nr. 15), vicepreședintele C.N.R. din Beiuș (nr. 12), comandantul secției militare din Cefa (nr. 5), sublocotenenții Gavril Bejan (nr. 3) și Petru Cepleu (nr. 16), învățătorul Gheorghe Papp (nr. 1), profesorul Petru Dejeu (nr. 16) și preoții Iosif Tărău din Săcădat (nr. 11), Teodor Borha din Hotar (nr. 13), Petru Popa din Cheresig (nr. 11) și Vasile Chirilă din Tilecuș (nr. 14). Din cele 11, un număr de 8 sînt elaborate la Oradea — și nu în așezările unde domiciliau autorii lor și se petrec faptele prezentate —, deoarece mulți intelectuali români au fost obligați să pribegească în diverse locuri, printre care și la Oradea, unde se afla sediul C.N.R. și de la care se spera rezolvarea situației lor extrem de precare. De altfel, toate aceste documente, ca și altele publicate în lucrările anterioare sau care vor fi editate în viitor (am transcris și noi cîteva din acestea), dezvăluie noi atrocități și jafuri comise asupra populației românești, pentru a o intimida și, în ultimă instanță, a o determina — prin metode de o incredibilă ferocitate — să renunțe la ideea că și Crișana s-a unit, la 1 Decembrie 1918, cu România. Acest obiectiv al teroriștilor n-a fost atins și, prin urmare, cu atît mai aberante sînt, în lumina unei analize retrospective, acțiunile lor împotriva populației pașnice, animate de idealuri sociale și naționale de neînfrînt.

O interesantă categorie de documente (în număr de 5) o constituie rapoartele trimise serviciilor de informații ale armatei de către agenții cu numerele 20 (nr. 7 și 9) și 48 (nr. 6), comandanții gărzilor naționale din Vașcău și Beiuș (nr. 8) și un ofițer informator (nr. 10). Acestea accentuează, cu justificată revoltă, asupra durității cu care sînt tratați locuitorii de către trupe în dezordine, preocupate de propagarea unor măsuri politice care se aflau într-o ireconciliabilă contradicție cu aspirațiile maselor populare românești. Evident, rapoartele includeau și date de ordin militar, utile armatei române, în aplicarea planului de pătrundere pe teritoriul Crișanei, pentru a-i elibera pe români, acțiune care a avut loc abia în luna aprilie 1919.

Editînd sursele la care ne-am referit, fără să le rezumăm cuprinsul, introducem în circuitul științific o notabilă cantitate de informații documentare despre cumplitele încercări prin care au trecut românii din Crișana, din luna decembrie 1918 și pînă în aprilie 1919, perioadă care se impune a fi studiată cu obiectivitate, pentru a i se releva nuanțele speciale. Numai printr-o cunoaștere exactă — care să nu țină cont de interese subiective sau de conjunctură — a realităților va fi posibilă reconstituirea integrală, cu umbre și lumini, a unui timp care s-a consumat sub semnul luptei eroice pentru realizarea dezideratului deplinei noastre unități naționale.

https://biblioteca-digitala.ro

1

CONSILIUL NAŢIONAL ROMÂN

Din Oradea-Mare şi Bihor

Copie autentică. 17/C., pres., 1918

ONORATULUI CONSILIU ROMÂN ORADEA-MARE

Învăţătorul Gheorghe Papp din Cheresig raportează următoarele: în 11 noiembrie a.c. a intrat în comună o patrulă de husari (călare), sub conducerea unui locotenent şi alor doi ofiţeri. S-au oprit în faţa şcoalei confesionale şi chemîndu-mă, m-a(u) predat soldaţilor, declarîndu-mă deţinut în numele legii. M-a(u) pus în trăsura lor; m-a(u) dus din comună la pusta episcopiei latine din apropierea satului. Ieşind din comună m-a(u) scos din trăsură, silindu-mă să fac calea între doi husari călări, cari, escortîndu-mă, mă loveau, în cale de doi kilometri., necontenit, cu puşca-n spate.

În noaptea din 8 spre 9 noiembrie a.c., ţăranii din Cheresig au devastat domeniul episcopiei latine, instrăinînd mai mulţi porci şi oi.

Ajuns la pusta numitului domeniu, locotenentul, spunîndu-mi că nu merit nici un coteţ de găini, a dispus să fiu închis într-o odaie şi să mă păzească doi soldaţi. M-au provocat ca în închisoare să spun numele alor 50 de oameni dintre jefuitori. Silit de ei, am scris 20. Mai mulţi nu ştiam. Pe soldaţi însă i-au îmbătat cari în urmare presionau asupra mea să le dau bani, ca să fiu eliberat. Ofiţerul, chemînd la sine unul dintre paznicii mei, i-a poruncit să mă silească să complectez lista la 50, unde n-am pe altul, să-mi pun nevasta, părinţii şi rudele.

Venind antistia comunală, în frunte cu părintele Petru Popa (care servise ca Feldkurat), să ceară investigare şi eliberarea mea, a fost bruscat, tutuit, insultat în modul cel mai brutal, agrăit per büdos olah, mokani, vad oláhok, l-a ameninţat că-l va escorta şi pe dînsul. În sfîrşit, m-a(u) eliberat, dar antistiei comunale (preotul şi primarul) i-a comunicat că a aruncat pe comună 95 000 (nouă zeci şi cinci mii) de coroane despăgubire şi pedeapsă, care sumă pe 13 noiembrie, cînd va veni locotenentul, să fie adunată. La caz contrar va rade comuna de pe faţa pămîntului. Toate le pot adeveri şi cu martori.

Oradea-Mare, la 12 noiembrie 1918. *George Papp,* m.p., învăţător confesional în Cheresig.

Petru Popa, m.p., preot.

Pentru conformitate cu originalul. L.S.

. . . .

Oradea-Mare, la 15/I 1919 st.n.

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2179, f. 443 (film 70/19—M.I.A.Z.—I.M.C.)

2

PROCES VERBAL REDACTAT ÎN COMUNA BULZ (CSARNÓHÁZA) LA 17 NOV. 1918.

Copie.
Nr. 39/C. pres. 1919.

Prin antistia comunală, în afacerea jalbei subscrişilor locuitori din Bulz, contra gardiştilor angajaţi de firma „Kóhn Jakab és Jozsef" din Remeţi (Jadremete) pen-

https://biblioteca-digitala.ro

tru șantaj, furt, pușcături și spargeri, precum și contra jandarmeriei din Borodul Mare, pentru împușcături și chinuiri. Prezenți subscrișii 18; se prezintă înaintea antistiei din Bulz următorii și verbal predau jalbele următoare: 1. Teodor Bendre, domiciliat în Bulz, predă că gardiștii din Remeți s-au prezentat la locuința dînsului și au făcut percheziție de casă. Aflîndu-se nevinovat, totuși i-au luat cu forța 2 kg slănină și un kg tutun, iar pe soția sa, sub tot decursul percheziției, au ținut-o în continuă spaimă, ținînd asupra ei arma; au voit să-i puște și cîinele; 2. lada cu rufării a Mariei Poputia au spart-o cu sulița; 3. la locuința lui Onuț Fazekaș ținînd percheziție și neaflînd la dînsul obiecte străine, iau cu forța 30 b. nuci și o bucată de slănină; 4. tot în decursul percheziției la casa văduvei Teodor Lascu i-au luat 40 cor., bani gata; 5. de la Ioana Dogar a Nuței au luat 160 cor. și un val de pînză, precum și un pachet de ață și o pereche de pantaloni și ciorapi; 6. de la Mihai Farcalău au dus două părechi de opinci, două bucăți mari de sare, 20 cor. bani. Despre aceste obiecte poate dovedi că au fost proprietatea lui; 7. de la Ioan Tămaș au dus două rînduri de haine albe, o bluză militară, pantaloni și mănuși; 8. de la Gheorghe Morar au furat 3 cămeși, o izmană și o cîrpă; 9. de la Petru Bonaș au luat o cîrpă și 1/2 kg tutun albanez; 10. de la Floarea Sulea au dus sopon, panglice, vestminte și un pormoneu cu bani; 11. de la Teodor Alb a Vilii au dus o cantitate mai mare de cuie, o carte de lucru, batiste și multe alte mărunțișuri; 12. au omorît cîinele lui Mihai Sule; 13. pușcînd cînele soției lui Petru Sule au periclitat viața dînsei; 14. de la Gheorghe Popa a Gheorghi au luat 50 cor., documentul de concediere și decorația de război; 15. de la Gheorghe Bot au dus două părechi de opinci, două pachete tutun și oale de bucătărie; 16. Teodor Albu a Gligii a fost amenințat cu moartea, cînele-i l-au împușcat și plumbu a atins veșmintele soției lui și numai puțin a lipsit că nu au împușcat-o. Au dus cu ei două briciuri.

În partea de jos a comunei au comis mai multe atrocități jandarmi(i) din Borodul Mare (Nagy barod): 1. pe Simion Albu l-au bătut și i-au luat o bucată de untură; 2. pe Teodor Poputa l-au bătut; 3. de la Gheorghe Sărăcuț au dus o tunică, (un) palton și o cîrpă femeiască în preț de 100 cor.; 4. pe Ioan Cutile l-au împușcat la locuința proprie. După ce aceste nelegiuiri au ajuns la urechile noastre, preotul Petru Lascu și judele comunal Gavril Bot au provocat pe gardiști să înceteze cu atrocitățile, pentru că acestea produc resenz. La provocarea aceasta, au răspuns cu aceia că au ridicat asupra lor sulițăle. Starea aceasta a lucrurilor în ziua următoare a fost comunicată stegarului încredințat cu conducerea gardei din Remeți, care și-a notat aceasta și a promis că va face măsurile necesare pentru evitarea acestor atrocități. Promisiunea a rămas promisiune.

Atrocitățile s-a(u) repetat în zilele următoare și de atunci mai în fiecare zi. Notăm că despre ținerea perchezițiilor în comună, antistia n-a fost încunoștiințată în prealabil, ci a fost făcută în mod volnic. Garda comunală, organizată deja, a susținut ordinea și n-a fost lipsă de intervenția gardei din Remeți. După toate acestea, rugăm C.(onsiliul) N.(ațional) să binevoiască a face pași(i) necesari pentru susținerea ordinei și să intervină pentru a se ordona cercetare disciplinară contra gardiștilor și contra jandarmeriei din Borodul Mare.

După cetire și esplicare se subscrie D.c.m.s. Gavril Bot m.p., jude; Petru Lascu, preot m.p; Cassiu Deleu m.p., subnotar; Teodor Bendre, m.p.; Maria Popuția m.p.; Onuț Fazekaș m.p.; văd. Teodor Lascu m.p.; Ioana Dogar m.p.; Mihai Farcalău m.p.; Ioan Tămaș m.p.; Gheorghe Morar, Petru Bonaș, Floarea Sule, Petru Sule, Gh. Popa, Gh. Pop, Teodor Alb, Simion Alb, Teodor Poputa, Gh. Sărăcuț. Pentru conformitate. . . . .

Oradea-Mare, la 27 ianuarie 1919 n(ou)

Pentru conformitate cu originalul. L.S. . . . .
CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN din Oradea-Mare și Bihor.
secretar, *V. Andru*

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2179, f. 449; film 70/31—33 M.I.A.Z.—I.M.C.)

https://biblioteca-digitala.ro

3

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN
din Oradea-Mare și Bihor

Nr. 28 A/c. pres. 1918

Copie.

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN ORADEA-MARE

Prin prezenta am onoarea a raporta onoratului consiliu, că întru executarea însărcinării primitive pentru organizarea gardelor naționale în cercul Marghita, în noaptea de 16 spre 17 l.c., aflîndu-mă în casa părintească din comuna Dernișoara, s-au înfățișat 4 (patru) gardiști beți ai Consiliului național maghiar din Oradea-Mare, cari, fără vreun titlu de drept, în mod volnic, pe lîngă toate protestările făcute, m-au deținut atît pe mine, cît și pe tatăl meu, Aurel Bejan. Lipsindu-ne putința de apărare, a trebuit să ne supunem forței majore, și ne-au dus la comanda din Derna, pe subscrisul legat, după ce mai-nainte pe tatăl meu l-au fost maltratat în bătăi. Ajuns la comanda din Derna, nu ne-au prezentat comandantului, ci ne-au dus la crîșma din loc, unde a trebuit să stăm pînă ce respectivii gardiști au golit 7 jumătăți de vin. De aici ne-au dus și ne-au închis într-o odaie de-a gardiștilor, unde apoi ei și-au petrecut mai departe pînă dimineață, bînd și jucînd la cărți. Făcîndu-se ziuă, la 9 ore ne-au dus înaintea comandantului gardei naționale maghiare, locotenentul Fehér, de la care am cerut să ne arate ordinul de arestare, acesta însă mi-a spus că acest ordin e la jandarmeria din Mișca, unde ne-au și dus după amiazi legați unul de altul. Am cerut și aici ordinul de arestare, ne-au spus că acela l-au căpătat pe cale telefonică de la Consiliul maghiar din Oradea.

Cînd astfel am fost împiedicat întru săvîrșirea funcțiunii primite, aducînd aceste volnicii la cunoștința Consiliului, rog intervenirea grabnică și energică pentru repararea ofenzei ce ni s-a adus întru acest fapt.

Oradea-Mare la 5/18 noiemvrie 1918. Gavril Bejan m.p.; sublocotenent.

Oradea-Mare, la 15 ianuarie 1918.

Pentru conformitate:
CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN din
Oradea-Mare și Bihor

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1 *M.C.G.*, dos. 2179, p. 444; film 70/25 M.I.A.Z.—I.M.C.)

4

Copie. Nr. 15/C. pres. 1918
Dela Consiliul Național Român din Vașcău. 20/1918.

CONSILIUL(UI) NAȚIONAL ROMÂN COMITATENS ÎN ORADEA MARE

Am onoare a raporta că în cercul Vașcăului jandarmeria săvîrșește abuzuri. Așa, comandantul postului de jandarmi din Vașcău a mers în comuna Sîrbești, la Vărzarii de sus, Vărzarii de Jos, unde amenințînd a provocat pe soldații născuți

https://biblioteca-digitala.ro

de la 1898 încoaci să se prezinte necondiționat la Comandamentul militar maghiar din Oradea Mare. Proprietarul și fruntașul nostru, bărbat de încredere al Consiliului Național Comitatens, Atanasie Toader, fiind pentru afaceri la Oradea Mare, luni și marți, a fost formal terorizat de un strajemeșter de jandarm(i) cu amenințări și intimidări, a cercat să-l ducă la Bahnhoffkomando, ca să fie deținut. Strajemeșterul acesta face parte de la jandarmeria de la Băița și pe tot drumul de la Oradea pînă la Băița s-a purtat față de Atanasie Toader, obraznic și ticălos. Rog a se lua dispoziții urgente ca jandarmeria de la Băița și peste tot jandarmeriile, cari și astăzi se cred în drept de a face pe agenții politici, să fie disciplinate, iar agentul de la Băița, dimpreună cu jandarmii de acolo, să fie revocați, căci de altcum nu putem garanta liniștea generală, dar nici pentru viața acestor nemernici, cari — se vede — sunt năimiți agenți provocatori. Vașcău, la 20 noiembrie n. 1918. Adrian Desean, m.p., president . . . .
Pentru conformitate cu originalul:
Oradea-Mare, la 19 februarie, 1919 st.n.

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN din
Oradea-Mare și Bihor
secretar, *Sfurlea*

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1. *M.C.G.*, dos. 2179, p. 398; film 70/1 M.I.A.Z.—I.M.C.)

5

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN DIN ORADEA-BARE ȘI BIHOR

Copie: 38/C., pres. 919. —

Secția militară Română Cefa. 66/1918.

RAPORT

Cefa, la 31 decembrie 1918. La 27 decembrie 1918, în calitate de comandant a(l) secției militare române în Cefa, călătoresc în Oradea-Mare, la Comanda G.N.R., pentru a raporta despre situația în cerc, despre reorganizarea gardei și, în fine, a pertracta și chestia primirei armatei române în Oradea-Mare

Seara, la orele 7, mă pun pe tren, spre sediul secției Cefa. Trecînd trenul peste Leș, cînd ne apropiam de Gepiu, vine în cupeu la mine o grupă de soldați săcui, sub conducerea unui sublocotenent și unui stegar. Sublocotenentul mă provoacă să-mi arăt documentele de călătorie. Eu am întrebat, că cine e dînsul și cu ce drept vre(a) să mă legitimeze? La moment strigă stegarul (care avea pe chipiu nr.82 a(l) regimentului săcuiesc): „Fogd be a popád kutya oláh". Ambii oficeri scot revolverele și soldații țin puștile în mînă. Sublocotenentul mă provoacă să-mi dau pachetele, care nu le aveam și declară, că dacă nu mă las să mă viziteze, la moment mă-npușcă. Mă vizitează și documentele (certificatul de legitimare) ce am primit de la C.N.R., le nimicește, zicînd că eram șpion. La stația Gepiu mă provoacă ca să mă dau jos. După ce i-am răspuns că în stația proximă am să mă dau după tren, mi-a permis să călătoresc pînă-n Cefa. În Cefa mă dau jos de pe

https://biblioteca-digitala.ro

tren. La stație îl întîlnesc pe primarul comunal, Gheorghe Bocșan, de care — natural — întreb românește că nu s-a întîmplat ceva? Imediat — înainte de a primi răspuns de la primar — zboară la mine un soldat săcui și strigă, cu înjurături nereproductibile, „Beszedj magyarul kutya“ și îmi trage o palmă; la moment năvălesc încă vreo 10 soldați asupra mea, sub conducerea stegarului amintit, și atîta mă pălmuiesc pînă ce, în mai multe cazuri, cad la pămînt. Cînd mă scol, unul zboară cu baionetul la mine, un alt soldat iară din o distanță de 1 ½—2 trage din revolver asupra mea. Glonțul însă pișcură pe lîngă mine, fără să mă nimerească. După aceea, toți să urcă iarăși pe tren ca niște eroi și cu credința că e un valah mai puțin. Garda maghiară de la stația Cefa a asistat la toată scena, fără să se amestece ori să probeze să-i împedece pe săcuii însălbăticiți. Trei zile mi-a fost rău, la medic numai azi am ajuns.

Vă înaintez raportul prezent, alăturîndu-vă și *visum* repertul medicului.

Demetriu Abrudan, loc., m.p., c(o)m(an)d(an)tul secției.

Oradea Mare, la 16 I/1919 st.n.

Pentru conformitate:
secretar, *V. Andru*

Copie după originalul prevăzut cu timbru de 1 coroană.

Atestat medical. Despre Dl. locotenent Demetriu Abrudan, pe care afirmative în 27 dec. a.c., seara, în gara din Cefa, soldați necunoscuți l-a(u) atăcat și a fost pălmuit peste față în mai multe rînduri. Starea actuală: obrazul stîng e umflat în proporție mai mică, la pipăit e simțitor mai ales partea barbei și a fălcii. Vulneratul, afară de asta, să plînge de durere de urechi și de amețire. Părere: Vulnerarea e o zdruncinătură, care s-a efeptuit printr-un obiect solid, în felul precum susnumitul predase. Să vindecă în 8 zile. Cefa, 31 decembrie 1918.

Doctor Pollak Emil, m.p., medic cercual. Locul sigiliului.

Oradea Mare, 16 I/1919

Pentru conformitate,
V. Andru, secretar,

Consiliul(ui) Național Român din Oradea-Mare și Bihor
35/C pres. 1919

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2179, f. 450)

6

Oradea-Mare, 1/14 ianuarie 1919

Informatorul nr. 48

CĂTRE MARELE CARTIER GENERAL, SERVICIUL INFORMAȚIUNILOR

Am onoarea a Vă raporta următoarele:

Pentru a putea urmări mai deaproape evenimentele din întreg comitatul și fiindcă în Beiuș a venit și dl. Gh. Cozma, am mers la Oradea de 4 zile, cu atît mai vîrtos

https://biblioteca-digitala.ro

că, după informaţiunile ce mi le-am cîştigat, în Oradea pînă acum a fost numai dl. Sărac Aurel, dar fiind urmărit, n-a putut să stea mult timp. Ce priveşte pe dnii Popescu Virgil şi Papp Cornel, pînă acum n-au fost în aceste părţi, în Oradea cel puţin nime(ni) nu ştie de dînşii. Dl. Cozma Ghe. spune că cel dintîi e în Braşov, iar al doilea în Sibiu. N-au venit probabil de teama că fiind cunoscuţi, vor fi urmăriţi. E posibil însă să-şi fi pus agenţi, care să-i informeze.

Garda ungurească din Oradea stă din 150 oameni, iar totalul soldaţilor unguri nu trece peste 600, din cauză că au fost evcuaţi în diferite locuri ca: Hajdböszormeny, Hajduszboszló, Debreţin, etc. În acest din urmă oraş, secuii au fost atacaţi de către locuitori, cari nu vor să-i primească cu nici un preţ.

Eri, în 13 a.c. au pornit 4 tunuri în direcţia Ciucea, cu cari aveau de gînd să reziste românilor.

Deşi locot. colonel Birta (din armata ungurească) se laudă că între Oradea şi Ciucea sunt 12 000 secui gata mai bine să moară decît să permită ocuparea Orăzii, totuşi, după informaţiunile precise şi demne de crezămînt, primite dela dl. sublocot. Teţu — care s-a reîntors azinoapte din Ciucea, neputînd călători mai departe — între Ciucea şi Oradea nu sunt mai mult de 3 000 oameni din reg. 21 secuiesc, două batalioane (1 şi 2) şi reg. 37 din Oradea (ce a mai rămas după demobilizare); toţi aceştia sunt foarte bine înarmaţi. Scopul încercării de rezistenţă e de a băga frica în români (aşa spun ei, pentru ca să-i oprească, cugetînd că astfel vor putea salva Bihorul şi celelalte părţi ungurene). Comandamentul reg. 37 a şi provocat pe toţi soldaţii demobilizaţi (unguri şi români pe o formă), ca în timpul cel mai scurt să se prezinte. Acestei chemări însă nu (i) s-a răspuns nimic pînă acum şi după toate semnele nu vor răspunde nici în viitor.

În cazul cînd rezistenţa nu s-ar putea face cu succes, se vor retrage la Hajduböszörmény. Iar comandamentul de cerc („Szütcebb könt kerületi hadvezetőség") se aşază în Debreţin.

În Oradea nu se mai află nici un fel de depozit mai mare. Muniţia (cca 4 vagoane granate de mînă, cca un vagon cartuşe de armă) au ajuns pe mîna soldaţilor şi a tuturor derbedeilor din Oradea, cari, de la însărat şi pînă dimineaţa, împuşcă şi explodează granatele, aşa încît seara ei sunt stăpînii oraşului. A umbla seara, iar pe străzile mai obscure, chiar şi ziua la amiaz, însemnează a te juca cu viaţa. Tot oraşul e în groază din cauza nesiguranţei. Însăşi ungurii au trimis deputaţiuni la Consiliul (naţional — n.n.) român pentru a urgita ocuparea oraşului.

Depozitele de îmbrăcăminte au fost parte transportate, parte împărţite în diferite magazii ascunse de prin oraş.

Pretinsa linişte şi ordine din oraş e o minciună a oficialităţii ungureşti, combătută îndeajuns cu cîte 40—50 spargeri zilnice — cele mai multe împreunate şi cu omor.

Eri au ţinut „socialiştii internaţionali *români*", sub prezidenţia muncitorului Gh. Sălăgean din Teleac, o adunare, în care cele mai teribile injurii s-au spus la adresa Familiei Regale, bărbaţilor conducători şi armatei. Deabia au fost 10 români (zece), faţă de 400 unguri şi îndeosebi jidani), atîta era de *românească* adunarea. Oratorii încă erau români ca: *Auerbach, Kornştein* şi *Avram-escu.*

În legătură cu această adunare am onoarea a vă înainta alăturat „Uj Nagyvarad" şi „Vocea Timpului".

În acţiunea lor spurcată nu se mulţumesc că zi de zi înveninează sufletul bietului ţăran bihorean, ci voiesc să ia mintea şi soldatului român prin manifeste ca cel alăturat aici.

Tot aici am aflat despre grozavele maltratări la cari sunt supuşi românii din comunele Nyirádony, Nyirabrány, Nyiracsád etc., din comitatul Săbolciului. Toţi delegaţii acestor comune, trimişi la Alba-Iulia pentru a-şi exprima cea mai fierbinte dorinţă de a fi încorporaţi la România, sunt persecutaţi, ba pe unii dintrînşii i-au maltratat aşa de grozav, încît au fost siliţi să se refugieze dinaintea urgiei ungureşti, cum e familia Fersigan. Aceşti bieţi români, însufleţiţi de cauza sfîntă a unirii şi temîndu-se grozav că ei vor rămîne neîncorporaţi, aleargă la Sibiu, la Oradea, rugînd pe conducători să nu-şi uite de ei (...)

https://biblioteca-digitala.ro

În Oradea şi Bihor, pînă aproape de Beiuş, ungurii fac ce vreu, nefiind stînjeniţi deloc de către Consiliul din Oradea. Ba sunt cazuri, cum a fost şi acela că jandarmii din Beiuş s-au dus fără să fie dezarmaţi complet şi acela a înfiinţării gărzii ungureşti în Uilac, cînd însuşi Comandantul Român din Oradea a oprit pe românii din provincie dela o procedură mai energică, dînd astfel ungurilor nas de a fi tot mai agresivi şi nu e exclus ca din această cauză să nu se nască conflict între români şi unguri în provincie, de o parte, şi între românii din provincie şi conducătorii lor dela Oradea, de alta. Aceasta din cauză că sunt de tot puţini bărbaţii români activi şi neşovăitori, între cari excelează păr. Ciorogariu, păr. Tulbure şi dl. Magier, cari luptă din toate puterile pentru (...) trezirea sentimentelor nobile în popor. Exempiu este *„Tribuna Bihorului“*, care a fost primită cu atîta căldură din partea poporului.

Faţă de toate acestea e un singur leac: armata să ocupe în timpul cel mai scurt aceste ţinuturi ameninţate şi să procedeze în modul cel mai energic faţă de gazetele locale, aceste izvoare ale celor mai grosolane minciuni, faţă de conducătorii oraşului, cari au trimis ajutor săcuilor, faţă de socialişti şi faţă de toţi aceia cari au agitat ori au avut o atitudine dubie în trecut. Aceasta e necesară şi pentru trezirea poporului (...)

Întrucît nici pînă azi n-a sosit nici un curier din partea D-voastră şi terminîndu-se paralele, cu onoare Vă rog să binevoiţi competinţele pe luna ianuarie **1919**, pe cît numai se poate în timpul cel mai scurt.

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2154, f. 100—101; film 69/39—45 M.I.A.Z.—I.M.C.)

7

Nr. 20.

CĂTRE MARELE CARTIER GENERAL — BIROUL DE INFORMAŢIUNI

Am onoarea a vă raporta următoarele:

În raportul din 26 dec. st.v. raportam despre propaganda socialistă din aceste părţi, slabă şi aproape neînsemnată la început, acum însă din zi în zi mai intensivă, îndeosebi în apropierea oraşelor. Chiar şi în Beiuş, înainte cu cîteva zile, un socialist vroia să ţină o adunare, fireşte nu i s-a dat voie, ci a fost îndemnat ca în cel mai scurt timp să părăsească Beiuşul. Împrejurările de faţă din Bihor, după ştirile tendenţioase că acest comitat n-o să fie ocupat, ba chiar şi comitatul Clujului o să fie în parte evacuat, agenţii socialişti şi comunişti sunt la largul lor (...)

Dovadă este cercul din Ceica. În seara de 7 ianuarie st.v. s-au prezentat la garda Română de acolo. Întreaga noapte au petrecut-o în consfătuiri, explicînd principiile bolşeviste. Dimineaţa au fost chemaţi de comandant spre legitimare şi s-au găsit asupra lor diferite (vreo 2 000) foi volante, publicaţii comuniste, ziare şi broşuri („Komunista könyvbar“, „Új atanács kötársaság“ şi un manifest în l(imba) română). Legitimaţiile erau date de „Munkás Tanács“-ul din Oradea şi cel din Budapesta. Ambii, evrei, vorbeau bine româneşte. Unul, Stern, din Alba-Iulia, altul, Ungureanu, din Basarabia. Au fost arestaţi. O parte din Garda Română însă, vădit a fost cîştigată pe partea lor (credem, prin bani), deoarece în loc să-i transporte la Vaşcău, cum era ordinul, s-au reîntors cu ei dela gară zicînd că nu e loc pe tren. Iar în ziua următoare, cînd au sosit doi gardişti din Vaşcău pentru a-i aduce, i-au făcut scăpaţi prin dosul casei. Sosiţi la Oradea-Mare au ameninţat prin

https://biblioteca-digitala.ro

telefon, pe d. Dr. Iacob, avocat, care le cercetase documentele, aducîndu-i la cunoştiinţă că este judecat la moarte.

Fără îndoială, această întîmplare prezintă îngrijorare. Negreşit, gardiştii pricinaşi au fost scoşi momentan din serviciu, dar se simte şi în sat o tulburare şi o agitare. De cînd cu zvonurile răspîndite atît de tare că Armata Română se retrage, ungurii, prin mijloace multe şi felurite, încearcă totul pentru ridicarea moralului şi sentimentului patriotic unguresc şi demoralizarea românilor, iar românii, la rîndul lor, ce-i drept, neliniştiţi în nădejdea eliberării, trebuie să stea neputincioşi, fără îndemnuri şi sfaturi, în voia tuturor încercărilor de (...) demoralizare a(le) duşmanului.

Pentru sprijinirea acestor adevăruri alătur aci „Raportul comandantului Gardei Române din Beiuş şi a comandantului G.R. din Vaşcău către comd. Armatei Române, dimpreună cu ordinul loc. col. Nebovitzky, comd. Gardei ungureşti, „Erdélynemzetörség".

*

În Vaşcău, cum am fost raportat, s-a preluat imperiul, dar au de învins multe greutăţi. Ca dovadă, alătur raportul „Consiliului Naţional Român — secţia Vaşcău către „Consiliul Dirigent din Sibiu".

Nu numai în aceste părţi, ci şi aiurea, ştirile tendenţioase lansate de unguri pregătesc calea muncii lor distrugătoare şi demoralizatoare chiar — cum o adevereşte aceasta raportul preotului D. Fodor din Borod, alăturat aci, către Consiliul Comitatens din Oradea-Mare.

Aceasta este situaţia astăzi şi informaţii precise şi sfaturi din partea autorităţilor noastre se impun imperios, pentru liniştirea şi asigurarea Românilor.

Cît priveşte ştirea dată în raportul din 7 ian. st.v., am onoare a Vă raporta că suma ce a dus-o un funcţionar al Oficiului de dare la Budapesta, „pentru mai mare siguranţă", aceasta este 200 000 cor. (şi nu 600 000 cor.), conform informaţiei ulterioare şi sigure. Consiliul Naţional Român din Beiuş a făcut cercetare şi a dispus ca pe viitor Oficiul de dare să stea sub supravegherea şi controlul numitului Consiliu — a treia cheie dela casă dîndu-se unui fost funcţionar de acolo, român.

Vaşcău, la 14 ian. st.v. 1919

Nr. 20.

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2154, f. 102—103; film 69/47, 51 M.I.A.Z.—I.M.C.)

8

Dela Gardele Naţionale Române din Beiuş şi Vaşcău

RAPORT

Siliţi de împrejurările, ce se precipitează, comunicăm următoarele:

Comanda Gardei Naţionale Române din Oradea-Mare ne-a trimis cu ziua de ieri (11/24 ian. a.c.), înştiinţarea Comandamentului cercual al Gardei Naţionale Ardelene, alăturate dealtfel în copie autentică aici sub......

Tradusă în realitate, această înştiinţare a amintitului comandament al Gardei Naţionale Ardelene (Erdelyi Nemzetörseg — garda săcuiască) înseamnă că gardele noastre române, cari prin depărtarea jandarmeriei ungureşti, au susţinut ordinea şi armonia cea mai perfectă, în împrejurimile acestea româneşti, de aici

https://biblioteca-digitala.ro

înainte au să stea sub conducerea supremă a gardei săcuieşti, presupunînd că nu vor fi desfiinţate, sau să se acomodeze spiritului ultraşovin (...) care este diametral opus intereselor noastre româneşti.

Dispoziţiile cuprinse în această înştiinţare vor avea urmări catastrofale pentru toţi românii de aici ,pentru că:

Pe lîngă toate principiile wilsoniene, ce ar trebui profesate, măcar la aparenţă, tendinţele ungureşti au rămas aceleaşi (...), acestea tendinţe, în deznădejdea lor (...), le potenţează la maximum posibil, în acţiunea lor de mîntuire a patriei maghiare brutalizează şi schinjuiesc românii pentru faptul că sunt români, pentru că au treicolor, pentru vorba lor românească; ca să aducem numai modeste semne din buchetele lor, ce s-ar putea culege din vitejeştile lor fapte: au insultat, cu pălmi, ghionturi, înjurături, în gara din Oradea, (unde) fac (de) serviciu permanent, pe locotenentul Aurel Crainic, cînd a plecat să se anunţe la Sibiu, ca ofiţer activ din armata română, fiindcă i-au zărit la rozeta chipiului tricolorul naţional; pe profesorii dr. Alexandru Pteancu, doctor Ioan Osian din Beiuş, veniţi dela congresul profesorilor din Sibiu i-a insultat cu vorbe murdare, au fluierat după ei ca după cîini, fiindcă erau feţe de preoţi români şi vorbeau româneşte.

Pe cinci elevi de liceu dela liceul din Beiuş i-au insultat cu pălmi şi ghionturi pentru treicolorul dela butonieră.

Jalbele şi protestele noastre, ce le înaintăm C.N.R. Comitatens din Oradea-Mare şi Comandei Gardei Române de acolo, sunt de un efect nespus de iluzoriu. Aceste organe ale noastre, lipsite de o organizaţie la culmea chemării, cu modeste informaţii din gazetele maghiare şi din zvonurile necontrolate risipite de particulari, nu au nici o iniţiativă, nu sunt în stare să ne dea o directivă, o soluţie de dai Doamne. Speriaţi mai ales de măcelul din Arad, joacă după cum li se fluieră din partea ungurilor, iar ungurii fredonează, cînd în surdină, cînd mai tare, eternul lor cîntec (...) arpadian. Pentru orientare, alăturăm gazeta, poate mai modestă-n urlete, *SZÁBADSÁG*, cu pasagiile reliefate.

La aceasta adăugăm: pretutindeni pe unde au înaintat, săcuii plătiţi pe zi cu una sută cor. — silind armata română să se retragă (să fugă ?!?) — au desfiinţat, nu cu mîni mănuşate, gardele române, luîndu-le armele şi muniţia, înrolînd feciorii noştri, cu volnicie şi cu bani, împotriva armatei române.

În momentul cînd jandarmeria e din nou instalată, cînd îşi face din nou apariţia de pe pustele Ungariei din nou în Beiuş, primul ei pas va fi să-şi receară cele două mitraliere, dimpreună cu sutele de arme şi miile de cartuşe, fiindcă comandei săcuilor le ţine isonul Garda Romană Comitatensă şi Consiliul Român Comitatens din Oradea-Mare, terorizat şi înfricat la exasperare, fiindcă pe braţul nostru şi pe socoteala noastră nu putem pune (socotinţă ?), cînd la o rezistenţă cu cel mult 200 feciori, săcuii din Oradea ne pot răspunde cu trenuri blindate şi batalioane şi tunuri, iar armata noastră română, în care avem toată nădejdea, e departe nespus, la depărtări şi înălţimi olimpiane şi are să ajungă — dacă în genere va ajunge — pe la Rusalii pe la noi, cînd probabil va fi de prisos.

Garda noastră, atît din cercul Beiuş, cît şi din cercul Braşov, are datoria să dezvălească şi să precizeze cît se poate de real împrejurările; prin urmare, să nu se pară nefiresc tonul verde şi deschis al acestui raport. Căci între orice împrejurări e inexplicabil faptul, din punctul nostru de vedere, ca o comună ungurească învecinată cu oraşul Beiuş, numită Tărcaia, să poată dispune, cu mic cu mare, de arme militare, să poată împuşca în gardiştii noştri, cari fac percheziţii poliţiare prin satele româneşti învecinate, iar garda română, comandamentul ei să stea mulcom, înghiţind năcaz şi ciudă, neavînd dreptul şi permisiunea la o retorsiune şi o reglementare.

Este ciudat şi inexplicabil faptul că atunci cînd Consiliul Central Român din Sibiu opreşte transportarea de alimente în Ciucea şi jur, aceste alimente se transportă numaidecît pe seama ungurilor spre Oradea şi mai departe în răgnetul amenințător al comandantului gardei săcuieşti.

Este ciudat şi inexplicabil faptul că atunci cînd s-a dat ordin gardelor ungurilor, ca armata lor şi jandarmeria să se retragă, căci vine armata română, acest

https://biblioteca-digitala.ro

ordin se execută în parte, apoi deodată e scos din vigoare, el se activează din nou și îi vor supune pe toți românii (intelectuali, țărani) procedeului lor de adîncă și nețărmurită simpatie față de noi, manifestată atît de elocvent și expresiv în cursul veacurilor, dar poate acum în ultimele săptămîni (...) cu tot greuămîntul.

Între astfel de situații, lipsiți de arme, rămași și avizați la propriile noastre puteri, rugăm răspuns categoric și precis, — căci de promisiuni și vorbe bune ce pînă acum sîntem aprovizionați în belșug de două luni încoace — la următoarele întrebări:

E nevoie de-ncuvințarea diplomatică din partea Antantei pentru fiecare sat și oraș ce trebuie ocupate?

E nădejde ca armata română să ocupe aceste ținuturi, și care este vremea cea mai scurtă posibilă pentru săvîrșirea acesteia, ca să putem să înconjurăm cît de cît (...) demoralizarea și neîncrederea față de orice nădejdi de bine, ce bîntuie între toți feciorii noștri și între toți românii din aceste împrejurimi — să credeți — din ce în ce mai formidabil?

La cazul sosirii jandarmeriei și a săcuilor pe aici ce fel de atitudine să avem, ori că, în lipsă de ajutor apropiat, să urmăm concilianța și prudența oamenilor oropsiți, lipsiți, în voia soartei?

Cînd stăruim încă o dată de lămuriri *precise* asupra tuturor împrejurărilor expuse, signăm:
Beiuș, la 12/25 ianuarie 1919

Locotenent Petru Popoviciu,
comandantul secției Vașcău
a Gardei Naționale Române.

Dr. Ștefan Voștinar,
loc., comandantul secției
Beiuș a G.N.R.

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2154, f. 147/148; film 69/63 69. M.I.A.Z.—I.M.C.)

9

Nr. 20

Către

COMANDAMENTUL TRUPELOR DIN TRANSILVANIA — BIROUL DE INFORMAȚIUNI

Am onoarea a vă raporta următoarele asupra situației din partea de sud a Comitatului Bihor:

De cînd cu zvonurile răspîndite atît de tare că Armata Română nu va ocupa Bihorul, ba chiar și Clujul o să fie evacuat, ungurii fac totul pentru ridicarea moralului și sentimentului patriotic unguresc și pentru demoralizarea românilor. Trimit agenți socialiști-comuniști prin toate părțile, îndemnînd la răzvrătire. S-au luat măsuri, firește, din partea Gardelor Române, pentru a fi împiedicați în acțiunea lor; cu toate astea, în satele din apropierea Orăzii Mari se pot strecura. Dovadă este cazul din Ceica, unde în seara (de) 7 ian. st.v. s-au prezentat la gardă doi străini. Au fost legitimați și s-au găsit asupra lor legitimații dela „Munkás Tanacs"-ul din Oradea-Mare și cel din Budapesta, vreo 2 000 foi volante comuniste, ziare și broșuri, și un manifest în lb. română. Ambii erau evrei, vorbeau bine românește; unul, Ungureanu, din Basarabia; altul, Stern, din Alba-Iulia. S-a dat ordin pentru arestarea și transportarea (lor) la Vașcău și cînd au sosit doi gardiști să-i

https://biblioteca-digitala.ro

transporte acolo, o parte din Garda Română din Ceica i-a făcut scăpaţi prin dosul casei. Fără îndoială, 5 gardişti au fost cîştigaţi pe partea lor, credem, prin mituire.

Comandantul gardelor săcuieşti din Ardeal, loc. col. Nebovitzki, sub nr. 2708, a dat ordin că toate Gardele Române sunt supuse Comandamentului gardelor săcuieşti şi că „cu considerare la situaţia schimbului, fostele posturi de jandarmi vor fi din nou instalate în comitatul Bihorului". „Observ, urmează mai departe ordinul, că dacă nu aţi acperia(?) prevenienţa din partea D-voastre, voi fi silit să dizolv Garda Română şi să le sistez plata".

Gardele Române, în faţa acestui ordin, aşteaptă dispoziţii din partea forurilor superioare române. Fără îndoială, însă, că la cazul reinstalării jandarmeriei, doar înainte cu o lună dezarmată de ei, românii vor avea mult de suferit şi, pe alocurea, vor lua lupta cu ei. Dacă însă se vor dezarma şi desfiinţa gardele, românii vor rămînea pradă răzbunării lor.

Diferite elemente din fostele garde ungureşti din Ardeal, săcui, cum şi cei din reg. 21, se concentrează în Oradea-Mare, pentru apărarea liniei de demarcaţie (graniţele Bihorului) — cum o mărturisesc singuri. Mici patrule prin comunele Bratca, Vad, Borodul Mare comit jafuri şi omoruri. Părintele Petru Fodor din Borodul Mare, într-un raport către Consiliul Naţional din Oradea-Mare, cu datul de 23 ianuarie st.n., spune următoarele: „În Birtin, lîngă Vad a fost împuşcat judele comunal, fiindcă a spus că oamenii sunt săraci şi numai atunci le ajunge fînul dacă-l cumpără... Unul, după ce i-au dus porcul tăiat, bietul om i-a urmărit, plîngînd, rugîndu-i să îl dea'napoi, i-a azvîrlit o grenadă şi aşa s-a(u) mîntuit de el... Erau (...) Români cari ziceau că lor nu le rămîne altceva decît să se alăture la săcui, cari le-au spus „să se înroleze în reg(imentul) lor şi vor vedea cît de bine le va merge". Este greu de hotărît numărul acestor săcui din Oradea-Mare, deoarece pleacă şi vin încontinuu. Se spune că pînă acum sunt vreo 1 700—1 800. Am văzut singur grupuri de cîte 50—60, cu funde albe, roşii pe capelă, cu inscripţia (...); sunt bine înarmaţi şi plătiţi din greu. La recrutările, ce-ncearcă să le facă şi printre români, promit 150 cor. la zi. Ziarele ungureşti anunţă că se anunţă foarte mulţi voluntari din tot jurul, ceea ce însă nu este adevărat. Majoritatea lor este din comitatele săcuieşti, din vestul Ungariei (şi) din comitatul Bihor.

Înainte cu 4 zile promiteau că imediat vor pleca 600 la Beiuş şi Vaşcău ca să dezarmeze gardele române şi să pedepsească cercul Vaşcăului, unde s-a preluat imperiul.

În aceste părţi, ca şi în ale Clujului, ştirile tendenţioase că Armata Română este în plină retragere, nelinişteşc şi tulbură. Românii, ce-i drept, nelinişţiţi în nădejdea eliberării, trebuie să stea în voia tuturor încercărilor (...) duşmanului şi să ţină piept, pradă, cu puţine arme şi muniţii, duşmanului.
Sibiu, la 17 st.v. ianuarie 1919.

Nr.20

(Arh M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2154, f. 104—105; film 26/53, 55 M.I.A.Z.—I.M.C.)

10

SCRISOARE TRIMISĂ DE UN OFIŢER INFORMATOR

STĂRILE DIN BIHOR

După eruperea revoluţiei s-a desfăşurat (o) mare activitate, de a deştepta poporul şi a trezi simţul naţional român, care a succes prin formarea consiliilor naţionale şi prin înfiinţarea gardelor române în toate satele române.

https://biblioteca-digitala.ro

Conducătorii și intelectualii s-au expus la toate, cu acest scop, cu mare (în)sufleţire. Insufleţirei (i-)a dat impulsul cel mai puternic credinţa fermă în sosirea trupelor române. S-a(u) format comisii pentru întîmpinarea armatei regale şi s-au făcut mari pregătiri, s-au adunat alimente de la săteni, etc. pentru armată.

Locuitorii şi autorităţile maghiare încă erau convinşi de sosirea trupelor române, din care cauză se purtau faţă de români cu destulă prevenienţă — presa era moderată. Cînd, însă armata română aşteptată nu venise, s-a schimbat purtarea lor, presa deveni agresivă şi declară apoi că armata nu mai vine. Avem convingerea că maghiarii influenţează *puternic*, prin ştiri false, prin radio-telegrame, Antanta la Paris.

S-a format frontul la Ciucea şi se comit atrocităţi din partea soldaţilor nedisciplinaţi la tot pasul şi locul: români deţinuţi, maltrataţi şi popii alungaţi şi jefuiţi sunt la ordinea de zi. Un motiv pentru persecutare este (...) şi cunoştinţa că românii s-au pregătit cu drag la primirea şi alimentarea soldaţilor români. Urmarea e că însufleţirea a cedat unei mari deprimări, poporul începe a-şi pierde încrederea în conducători, viaţa conducătorilor este periclitată din partea maghiarilor, încît şi designatul prefect al Bihorului cu greu şi-a scăpat viaţa — ce e azi, nu se ştie.

Gardele române, fără alt motiv decît numai pentru că armata românească nu vine, se dezarmează, disperaţia creşte, azi românii întru atît sunt (de) disperaţi încît nu aud decît întrebarea: „Cînd vin?" şi fiindcă (la ce) doresc nimeni nu le poate da răspuns, încrederea în conducători şi în eliberare, cu încetul se pierde şi toţi strigă după răspuns apriat „Vin sau nu vin?", ca să nu se mai expună, iar conducătorii ca să se refugieze. Stare foarte tristă şi disperată. Trebuie să se spună bihorenilor exact: ce devine şi cînd scapă.

Se formează o comisie mixtă de doi români şi doi unguri, cari are să cerceteze atrocităţile reciproce. Această comisie în (doi) 2 l.c.st.n. constată în Bratca numai atrocităţi în contra românilor, şi popa e maltratat şi jefuit; atrocităţi faţă de unguri însă nu se constată nimic. În Bratca comandă trupele lt. col. Ribai (vreo 40—50 soldaţi maghiari ce nu au plată şi încuartieraţi în vagoane). Disciplină nu este, ofiţerii nu au vază, soldaţii formaţi în bande terorizează în tot jurul, deşi comandantul se căzneşte a ţine ordinea şi siguranţa publică.

Procesele verbale, atît referitoare la acestea, cît şi la alte atrocităţi se trimit totdeauna Consiliului Dirigent din Sibiu.

Ferma convingere a conducătorilor din Biharia este că e timpul suprem a interveni energic şi cu armata, ca să nu devină prea tîrziu impedecarea demoralizării poporului, prin maşinaţiunile maghiarilor, care fapt ar putea avea urmări foarte triste (...).

9.II.919

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1*—M.C.G.*, dos. 2154, f. 120; film 69/59, 61, M.I.A.Z.—I.M.C.)

11

Copie autentică. 649/C pres. 1919

CONSILIULUI NAŢIONAL ROMÂN DIN ORADEA-MARE

Deodată cu invadarea soldaţilor săcui pe valea Crişului Repede s-a răsturnat pe satele noastre pacea, liniştea şi buna rînduială, ce se înstăpînise(ră) pînă aici. S-a început teroarea, în puterea întreagă a cuvîntului: intimidarea ţăranului şi

https://biblioteca-digitala.ro

vînătoarea sistematică după intelectuali. La cîteva zile după sosirea lor, după ce s-au orientat asupra stărilor — şi subscrisul am primit vestea că dacă vor pune mîna pe mine, va fi vai de pielea mea. De atunci, în repeţite rînduri mi s-a adus la cunoştinţă că sunt în fruntea celor puşi pe lista neagră şi că abia apucă să mă prindă. Din satul vecin, Köröskiajenö, sunt duşi ca soldaţi înrolaţi în rîndul săcuilor mai mulţi unguri şi cum staţiunea lor unde apucă trenul este Săcădatul, la gara din Săcădat povesteau despre întîmplările dela Ciucea şi, între altele, spunea că sara, cînd se strîng mai mulţi inşi, ocupaţiunea lor predilectă este a pune pe lista neagră cîte un intelectual după satele noastre şi că în aceste convorbiri ale lor, modesta mea persoană întotdeauna juca un rol de căpetenie, zicînd că dintre toţi mai cu mare drag ar pune mîna pe mine. Martor la acestea îmi este Dimitrie Podişan, împiegat la tren, locuitor în Săcădat, în prezenţa căruia a decurs această convorbire. În repeţite rînduri s-a întîmplat că pe săteni i-a(u) oprit în drumul mare soldaţi săcui şi se interesau de casa şi poziţia locuinţei mele. Într-o sară, venind mai mulţi săteni de-ai noştri cu trenul dinspre Oradea, la gara Săcădat 5 săcui înarmaţi cu puşti şi granate de mînă au zis: „Acum suntem la Săcădat, ar trebui să ne scoborîm să-l prindem pe popa ăla care umblă cu stindarde valahe din sat în sat şi face agitaţie între popor". Acestea le-au zis ungureşte. La acestea unul din ei a zis că sunt numai 5, încă prea puţini să intre în Săcădat, în cuibul acela de viespi, vor veni ei cînd vor fi mai mulţi. Martor la acestea îmi sunt Grigore Negruţiu din Borşa şi Petru Baciu din Tilecuş. Şi că toate aceste ameninţări să nu fie considerate de neîntemeiate, în patru rînduri au descărcat puşcături în contra locuinţei mele, spărgîndu-mi coperişul casei în mai multe locuri. După toate aceste antecedente, acum cînd soldaţii săcui au ajuns la Tileagd, în nemijlocita apropiere a satului nostru, şi după ce am primit nouă ameninţări, pentru a nu face jertfă fără rost, am aflat de bine a mă refugia. Că am făcut bine, s-a dovedit din faptul că din 4/17 feb. a.c., de cînd m-am nefugiat, în patru rînduri m-au căutat să mă prindă şi zilnic se interesează că sosit-am acasă, ori ba. Dară On. Consiliu, goana aceasta nu este îndreptată numai împotriva mea, ci se îndreptează şi în contra sătenilor noştri din Săcădat, poate pentru că Săcădatul este unul dintre cele mai tari sate ale noastre după valea Crişului Repede, sub raportul naţional. Şi acest fapt este prea deajuns ca locuitorii că fie terorizaţi. Astfel că am ajuns pînă acolo că dacă spune cineva că e din Săcădat, îndată se trezeşte cu înjurături şi lovituri. Într-o seară, săteanul Teodor Gaidoş, şchiopul, reîntorcîndu-se din Oradea cu trenul, întrebat fiind de săcui că de unde-i, la răspunsul că e din Săcădat, între vorbele că „şi tu eşti din cuibul ăla valah", l-au înhăţat, l-au lovit, bătut pînă la sînge şi la gara din Oşorhei l-a(u) dat afară din tren, deşi bietul om e un neajutorat schilav, şchiop, după cum îi spune şi numele. Şi cazuri de acestea se repeţesc zi de zi. Rugăm On. Consiliu ca, întrucît se poate, să intervină pentru a se pune capăt acestor zile de groază ce îndură neamul nostru întru aceste părţi.

Oradea-Mare, 6/19 februarie 1919.

Iosif Tărău, m.p., preot rom.

Pentru conformitate cu originalul:

Oradea-Mare, la 24 februarie 1919.

CONSILIUL NAŢIONAL ROMÂN DIN
ORADEA MARE ŞI BIHOR
Secretar: *I. Sfurlea*

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2179, p. 420; film 70/9, 11, M.I.A.Z.—I.M.C.)

https://biblioteca-digitala.ro

12

CONSILIUL NAŢIONAL ROMÂN
din Oradea-Mare şi Bihor

Raport luat la telefon.

Oradea-Mare, la 7/20 februarie 1919
orele 3 p.m.

Dr. Gavril Cozma, viceprezidentul C.N.R. din Binş, raportează următoarele:
Pe Alexa Popa şi Iacob Morar din Fînaţe, cari veneau dinspre Oradea-Mare în 2 trăsuri, cu cari aduceau bucate de pe cîmpie, i-au atacat în hotarul comunei Sf. Martin de lîngă Binş, 2 soldaţi înarmaţi. Pe Alexa Popa l-a(u) împuşcat cu un glonţ de revolver. Iacob Morar a scăpat cu fuga, lăsîndu-şi acolo soţul. Caii speriaţi au fugit cu trăsură cu tot. Aceasta s-a întîmplat aialtăieri, marţi noaptea, şi cadavrul numitului a fost lăsat în ţarină pînă azi la miazăzi. Se vede locul glonţului şi urme de împunsături. Pieptul îi este tăiat cu cuţitul. I-au furat banii ce-i avea în sîn. Cercetarea se va porni. C.N.R. din Binş bănuieşte că ucigaşii sînt gardişti (...) veniţi la Binş, cari terorizează populaţia şi o ameninţă cu spînzurătoarea.
Dr. G. Cozma, m.p.

Pentru conformitate:
CONSILIUL NAŢIONAL ROMÂN din
ORADEA-MARE şi Bihor.
Secretar: *N. Sfurlea*

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2179, f. 429; film 70/13, M.I.A.Z.—I.M.C.)

13

Copie nr. 630/C. pres. 1919

ONORAT CONSILIU COMITATENS!

Sîmbătă seara, adecă în 1 februarie, din partea unor prieteni şi cunoscuţi buni din Aleşd şi comună, respective parohia mea Hotar, mi s-a adus la cunoştinţă, că, dacă mi-e dragă viaţa, să-mi prind puii şi să plec încotro mă va îndrepta D-zeu. În 2 februarie st.n., duminică dimineaţa, m-am suit pe trăsură cu familie cu tot şi am venit în comuna Roit, unde locuieşte socrul meu, Iosif Nagy, unde apoi, aşezîndu-mi familia, am plecat miercuri, în 15 februarie, la parohie în Hotar, unde eram chemat de datorinţe. Miercuri seara am plecat din Oradea cu trenul spre casă. Sosind la staţiunea Ţeţca (Cseke), unde trebuia să mă dau jos, m-am dat jos, unde invitat fiind de „Vachter“ să merg în chilie să mă încălzesc, fiind frig, n-am intrat din motivul că la gară circulau, ţineau inspecţie gardiştii maghiari din Ţeţche şi am aflat de bine să-mi ţin calea spre casă, avînd cunoştiinţa că gardiştii vreau să pună mîna pe mine. Am putut merge vreo 4—500 de paşi spre casă, aud şuierînd deasupra capului un glonţ de puşcă, apoi s-a repetat de mai multe ori. Văzînd că se-ngroaşe gluma, am dat-o în nieder în mijlocul drumului. După nieder

https://biblioteca-digitala.ro

au venit salve întregi de puşti după mine. Cînd s-a mai curăţit atmosfera, m-am sculat şi am plecat mai departe. Am mers vreo 200 de paşi, cînd iar au început salvele în direcţia mea. Am făcut al 2-lea nieder, am aşteptat ce se va mai întîmpla. Curăţindu-se aierul din nou, am plecat spre casă, unde am sosit la 10 şi 1/2 ore. Cazul s-a întîmplat între 10—11 ore noaptea. Acasă am petrecut liniştit pînă sîmbătă seara, cînd primesc veste din Ţeţche să plec încătrăuva pe vreo cîteva zile, căci în Ţeţche au sosit 300 de săcui şi au făcut întrebare de mine şi încă în această noapte ori mîne îmi vor face vizita. Eu am plecat în sat, unde am durmit. Duminecă mi-am făcut serviciu în filia Piatră. Luni am fost în parohia Fîşca, ce o administrez, la o înmormîntare, cînd am primit vestea că mă caută. Marţi dimineaţa am plecat acasă, la Hotar. Cînd ajung acasă, îmi spune servitoarea că m-au căutat, servitoriul mi l-au deţinut şi purtat prin sat, ameninţîndu-i pe amîndoi să spună unde m-am dus. Mi-au resturnat casa, căutînd puşte şi întrebînd unde e unsoarea, carnea şi slănina. Văzînd că nu-mi dau pace toată ziua şi noaptea, miercuri cu greu am putut scăpa din cercul lor, la pădure. Am mers la colegul Vuşcan din Şerghiş şi joi dimineaţa am plecat cu trăsura lui la Oradea-Mare, unde mă aflu şi acum. Spre adeverirea cazului cu salvele de puşti, adnexez o scrisoare. Oradea-Mare la 20 februarie st.n. 1919.

Teodor Borha, m.p. paroh.

Conţinutul scrisorii adnexate: Az emlitett egyént nem találtam otthon kvártély csinálók 300-an vannak, Kikkel beszéltem más a nézete, szerencséje volt megérkezéskor hogy nem időzött . . . .
Pentru autenticitatea copiei:

Oradea-Mare, la 21 februarie 1919. st.n.

CONSILIUL NAŢIONAL ROMÂN
din Oradea-Mare şi Bihor
Secretar: *N. Sfurlea*

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.* dos. 2179, f. 430; film 70/15, 17, M.I.A.Z.—I.M.C.)

14

Copiei Nr. 686/C pres. 1919

CONSILIUL NAŢIONAL ROMÂN — ORADEA-MARE

Cu multă indignare vin a încunoştinţa On. Consiliu despre blăstămăţiile săvîrşite de către soldaţii săcui în satele din preajma Tileagdului, unde este postat regimentul nr. 21. Mai recent s-au năpustit asupra satului nostru, Tilecuş, de unde zi de zi duc — precum zic ei, „recvirează" — diferite lucruri: fîn, vaci, porci, găine, etc., plătindu-le cu un preţ adevărat de batjocură. Astfel, în ziua de 11/24 l.c., după amiazi, trei soldaţi săcui din pomenitul regiment, după ce înainte au fost adaptaţi cu beutură la crîşma jidanului Schwarz din loc, au venit la casa subscrisului, au intrat în grajd, au scos de acolo o junincă a făta preţuită de către antistia comunală în 300 cor., au prins trei găini, apoi au intrat în casă cu revolverul în mînă şi au căutat după mine zicînd: „unde-i popa, unde l-aţi pus?", au răscolit toate cele de prin casă, paturi, dulapuri etc., apoi au întrebat de servitoare că unde-i fata popii, că au auzit că are fată mare şi le-ar fi tare dragă dacă

https://biblioteca-digitala.ro

ar pune mîna pe ea. Negăsind dintre noi pe nimenea, între înjurăturile cele mai josnice, după ce înainte au voit să siluiască servitoarele, care au scăpat cu strigăte din mîinile lor și după ce au zis că vor mai veni și nu vor lăsa nimica în casa popii și vor stîrpiși cel mai mic pui de popă, dacă-l vor putea prinde, s-au depărtat.

Onorat Consiliu, sunt refugiat cu întreaga familie dinaintea furiei săcuilor, am fost nevoit să-mi las casa și tot avutul, și acum se fac atentate sistematice contra avutului nostru, a refugiaților, expuși fiind că dacă vom mai ajunge cîndva la vetrele noastre să le găsim devastate și prădate. În casă am avut lucruri de preț, într-o casetă am avut bani de-ai tovărășiei — 1 600 cor., că dus-au ceva dintre acestea — pînă îmi va fi dată putința să merg acasă — nu pot constata. La toată întîmplarea ar fi de dorit că dacă noi am fost nevoiți a ne refugia, măcar casele și avutul nostru să fie scutite de jafuri și devastări. Observ că pentru junincă și găini au lăsat la servitoare 880 cor. În caz de anchetare toți sătenii vor adeveri celea de sus. Oradea-Mare, la 13/26 faur. 1919.

Pentru conformitate: Oradea-Mare, la 1 martie 1919.

Vasiliu Chirilă, m.p., preot

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN
din Oradea-Mare și Bihor.
Secretar: *I. Andru*

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2179, f. 491; film 12/43, M.I.A.Z.—I.M.C.)

15

Copie autentică. 690/c., pres. 1919.

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN DIN ORADEA-MARE ȘI BIHOR, ÎN ORADEA-MARE

Onorat Consiliu. În parte (îi) sunt cunoscute și Onoratului Consiliu suferințele poporul român din cercul pretorial Aleșd. Ucideri, vulnerări, jafuri, furturi, dețineri, percheziții, bătăi și fel de fel de maltratări sunt pe rînd zi de zi. Dintre inteligenți azi sunt refugiați: protopretorii Cornel Beșan și Victor Creț; dintre notari: Macedon Cionca, Laurențiu Platon și Columb Stupariu; dintre alți inteligenți: subscrisul, Ștefan Domocoș, Petru Fodor, Petru Lascu, Ioan Boțoc, Todor Borha, Dr. Augustin Cîmpian, Petru Cîmpean, Iancu Pop, Nicolau Moga, Petru Ciplea, Aurel Dejeu, Nicolae Hanea, Vasilie Bulzan, Iosif Moldovan, Dimitrie Hălmăgean și alții. Pe preotul Pereny l-au deținut și transportat la Ciucea, la preotul Terdic au efeptuit percheziție, pe preotul Mursa l-au maltratat încît de spaimă ar fi și nebunit, pe țăranul fruntaș din Aușeu, Cipleu, l-au bătut, pe fruntașii țărani din Lugașul de jos și Aștileu, Ștefan Lucaciu și Vasile Hoțupan, i-au jefuit. În Borodul Mare or recvirat cu forța o sumedenie de vite dela bieții țărani români, iar acuma mai pe urmă în 20 februarie 1919 în Aleșd, cu ocaziunea tîrgului săptămînal, or despoiat toți românii de haine, căciuli și ghete militare, cari le-au primit la demobilizare și cari, astfel, le-au format proprietate nediscutabilă. Oamenii noștri au fost siliți să părăsească Aleșdul cu capul gol, desculți și neîmbrăcați. Tot în ziua aceia soldați maghiari împărțeau tot felul de broșuri, foi, cu conținut necunoscut,

https://biblioteca-digitala.ro

dar scrise româneşte printre ţăranii noştri. În Aleşd sunt încvartiraţi soldaţi săcui. Oradea-Mare, 26 februarie 1919.

Cu stimă, *Ioan Sfurlea*, m.p., preş. C.N.R. din cercul Aleşd. L.S.

Pentru conformitate cu originalul:
Oradea-Mare la 28 februarie 1919

CONSILIUL NAŢIONAL ROMÂN
din Oradea-Mare şi Bihor
Secretar: *I. Sfurlea*

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2179, f. 492, film 70/45, M.I.A.Z.—I.M.C.)

16

Copie autentică nr. 712/c., pres. 1919

CONSILIUL(UI) NAŢIONAL ROMÂN DIN ORADEA-MARE

Aducem la cunoştinţa Consiliului Naţional Român că intelectualii români, cari au luat parte la adunarea naţională română din Alba-Iulia, ţinută la 1 decembrie n. 1918, precum şi cei ce au format sfaturile naţionale şi gardele naţionale române, respectiv au fost în propagandă naţională în comunele de pe Crişul Repede, sunt luaţi în listă de bandiţi (...) Despre noi, subscrişii, au făcut întrebare şi ne-au cercat în comuna Auşeu, dar acolo nu ne-au găsit. La arîndaşul evreu, Salamon Mór, din Auşeu au arătat lista proscrişilor, cu aceea ameninţare că au să ne găsească la Oradea-Mare şi ne vor executa. Tot aceasta o aflăm dintr-o altă sursă, cu aceea că însemnarea s-a făcut din partea familiilor ungureşti şi evreieşti din comuna Gheghie (Körögégény). Pentru asigurarea vieţii, am fost siliţi de a părăsi Oradea-Mare şi a fugi pe teritoriul ocupat de trupele române.

Oradea-Mare, la 1 martie 1919 . . . .
Petru Dejeu, m.p., profesor,
Petru Cepleu, m.p., subloc(otenent)

Pentru conformitate cu originalul:
Oradea-Mare, la 3 martie 1919

CONSILIUL NAŢIONAL ROMÂN
din Oradea-Mare şi Bihor
Secretar: *V. Andru*

(Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj., *fond* M_1—*M.C.G.*, dos. 2179, f. 499; film 70/47, M.I.A.Z.—I.M.C.)

LISTA ABREVIERILOR

Arh. M.Ap.N.—M.St.Mj. = Arhivele Ministerului Apărării Naţionale — Marele Stat Major.
M.C.G. = Marele Cartier General.
C.N.R. = Consiliul Naţional Român.
G.N.R. = Garda Naţională Română.
M.I.A.Z.—I.M.C. = Muzeul de istorie şi artă din Zalău — Istorie modernă şi contemporană.
On. = Onorat.
R.cat.; R.C. = Romano-catolic.

https://biblioteca-digitala.ro